

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

M 95

STIG OCH VÄG.

Jfr frågelistan 11: "Handel och livet på färdvägar".

1. Stig (stige): är detta ord levande i målet? Redogör noggrant för dess betydelse och användning! Finnas i Eder bygd större vägar, som bära namn på -stigen? Ex.: Lagastigen, Letstigen, Nissastigen, Ramstigen.

Giv ex. på andra sammansättningar med -stig! Ex.: kyrkstig 'genväg till kyrka', nystig 'obanad gångstig'.

2. Andra beteckningar för 'stig': färd, gadd, strät?

Finnas beteckningar för 'stig', vilka ha en mera specialiserad betydelse? Ex.: flakastret 'gångstig i skog, varpå flakgiller utsätas', klev 'brant stig', smityväg 'liten gångstig', slod.

Finnas beteckningar för 'stig', vilka mer eller mindre närma sig betydelsen 'stråk'? Ex.: strete (vargarna har sitt strete fram här), struk, strök.

3. Beteckningar för olika slag av genom trampning, ritt eller släpning uppkomna stigar, särskilt i snö? Ex.: enstega väg 'skogsväg genom djup snö, där varje häst måste trampa den föregåendes spår för att icke helt och hållet nedsjunka', trad (tröd) 'genom trampning eller ridning banad väg över is eller genom snö', slod 'väg, där man släpar timmer i skog'.

Beteckningar för att 'genom trampning, körning eller ridning bana väg över is eller genom snö': trada (tråda), spåra upp? för 'karl, som går före lasset och banar väg': redkarl?

4. Beteckningar för 'av kreatur upptrampad stig'? Ex.: fäladsstig, fäladsväg, fäladsstret, kojan, kreaturväg, nötstig?

Finns särskild benämning för 'av småkreatur (får och getter) upptrampad stig': smalaväg?

5. Hur markerades stigens sträckning? Genom bleckning i trädstammar, bläcka, täxta, genom vägvisare av spjälor, uppsatta i träd? Finns viloplatser av sten (vilsten) eller kullfallna trädstammar (villågor) efter stigen?

6. Beteckning för 'trakt utan stig eller väg': vägalöst land? för 'gå (köra) utan hjälp av stig eller väg': gå väglöst (väglösa), köra ovägo.

Hände det, att man föredrog att resa över det skoglösa men väglösa fjället framför att ta sig fram genom skogsbygden nedanför?

7. Väg (böjn.)? Redogör noggrant för ordets betydelse, särskilt för dess förhållande till stig! Finns ordet o-väg, och vad betyder det?

Finns något annat ord, som har den helt allmänna betydelsen 'väg'? Ex.: tåt.

8. Beteckning för 'allmän landsväg': allfarenväg, allmoväg,

allmunväg?

9. Angiv ord i målet, som beteckna väg av i ena eller andra avseendet speciell art! Ex.: kyrkväg, marknadsväg, stadsväg, tingsväg; logväg 'sämre väg, som leder till ett sädesgärde, varifrån säden införes till logen', mellänväg 'en väg, som löper mellan tvenne andra', oxdrätt 'väg, som man kör med oxar', råväg 'väg utmed två socknars rågång', tittväg 'allé'?

10. Vilka ord i målet motsvara närmast begreppen 'obanad väg' och 'nybruten väg'? Ex.: bröt 'för tillfället röddad väg till gärde', jordbröta 'obanad väg genom mark eller skog', nybråte 'nybruten väg', obråta 'obanad väg', ofaren väg 'obanad väg'?

Hur indelas vägarna med avseende på grad av baning? I Dalarne benämnes stundom den blott av ett par hjulspår bestående vägen från gården ut på åkern för vagnväg, eftersom den var avsedd för dyngvagnen. En obanad väg på andra håll, som dock är möjlig att befara med kärra med klumpiga massiva hjul, heter rammelväg. Har vägbanan bearbetats med spett och spade men grus ej körts på, är det en bruten väg. På klövvägen färdas man endast till fots eller med klövjehäst. En sådan klöjväg var därför oftast vägen till fäbodarna. Vad kallades den? När slutade man med klöjandets i socknen?

11. Beteckning för 'väg, som omges av höga vallar ("hålväg")': gilja, kvekast, vägslå?

12. Beteckning för väg, som på båda sidor omges av hägnader? Ex.: drev, gata, gatugård, guda, kviar, kya, löt, tå, tä.

Är ordet tå (tä, ted, tåg etc.) för övrigt känt i målet? Vad betyder det? Finnas sammansättningar med -tå, t.ex. fäladstå, långtå, löt-tå, nöt-tå? Redogör noggrant för deras betydelse!

13. Beteckning för 'del av väg (kort vägstycke)': bete, betskede, vägsköte? för 'dagsled (så mycket, som man hinner på en dag)'?

14. Beteckning för 'plats, där två eller flera vägar sammanstötta'? Ex.: avtag, mot, vägmot, skälväg, väggors, vägskäl, vägskrev, vägsåt.

15. Beteckning för 'långt, rakt vägstycke': långkik, långräcka, ränga? för 'krökning (knä) på väg': knek, knick, sväng, umsving, vred? för 'vägkrök, där släden lätt slirar': släng?

16. Beteckning för 'genväg': benstväg, mittåtväg, tvärtomväg? för 'gå en genväg': gå bensta, gena, gå gent, gå rahäll? för 'omväg': avkrok? för 'gå en omväg': kroka, gå till kroks, gå ogent?

17. Beteckning för 'hög kant vid en väg': gatbrink, städja, vägstada?

Är ordet slänt känt i målet, och vad betyder det?

18. Beteckning för 'marken i vägen mellan hjulspåren': hästtrampan, traven? för 'spår efter vinteråkdon': äcka?

19. Beteckning för 'väg utan backar': jämd, jämna?

20. Beteckning för 'mindre backe på en väg': backabrink, back-

bricka, knick? för 'väg på snedden uppför en backe': bröt? för 'brant backe, där hästarna lätt skena': skenlid? för 'bli brant (om väg)': brattna? för 'uppførsbacke': draglid, motbacke, motlut, motluta, mot-tåg, mot-tåga? för 'bära uppåt' (om backe): luta mot? för 'vilställe i backe': backarast? för 'utførsbacke': andlid, efterlut? för 'bära utför' (om backe): luta efter? för 'oländig' (om väg): orådig?

21. Beteckning för 'mindre upphöjning i vägbanan (gupp)': knippa, knix, knäppa? för 'mindre fördjupning (grop) i vägbanan': dälpa, grav, groppa, gölpa? för 'gropig, ojämn' (om väg): dälpig, gravig, gölpig, harklig, knixig? för 'ojämn väg': krackelväg? för 'ojämnt väglag': krakföre?

Finns endast i flertal förekommande ord med betydelsen 'väggropar'? Ex.: gloppor, gröppel.

22. Före: är ordet levande i målet? Användes ordet endast om 'slädföre' eller även om 'väglag för hjuldon'?

Väglag: är ordet levande i målet?

23. Beteckning för 'gott väglag'? Ex.: vagnföre 'gott väglag för vagn'.

Beteckning för 'sådant före, som man kan begagna, då man åker utan lass': släntföre?

Beteckning för 'bekväm att färdas' (om väg): radfaren?

24. Beteckning för 'dåligt (svårt) väglag': förvände, menföre, oföre?

Finns ett adjektiv ofört 'ofarbart på vägarna'?

Angiv målets beteckningar för olika slag av dåligt före! Ex.: slapperföre, slinkföre 'sådant före, att det nätt och jämnt går att köra'; vådaföre 'sådant väglag, att man är i fara att stjälpas, då man åker'; krakföre, skakalt före, skallerföre, skarpt före 'hårt väglag (så att hjulen bullra)'; oträda (otryda) 'svårt väglag, då mycket snö fallit och innan vägen blivit "trädad" (se st. 3); ohårt, trögfalet 'tungt' (om före).

25. Angiv målets beteckningar för själva vägbeläggningens växlande beskaffenhet! Ex.: sanddjup 'sandig' (om väg); blöte, lerätta, sollföre 'smutsigt väglag'; kluddig, lopen, mällig, mårig, slabbig, sorvig 'moddig' (om väg); mocka, modd, mår (snömår) 'vägmodd'; bava 'jäsa' (om väg); bussa 'bära ned (sjunka undan; om väg)'; rattas 'små-torka' (om väg); dödbakad 'tung att köra' (om väg, som håller på att torka).

26. Angiv de ord i målet, som röra den isbelagda vägen! Ex.: is-klake 'isbelagd väg', is-spänd 'isbelagd och hal' (om väg), halklid 'backe, som är isbelagd och hal', brytföre 'sådant före, då isen ej kan bära häst och åkdon', lönnhalt (det är lönnhalt i backen).

27. Vinterväg. I somliga trakter, särskilt i övre Sverige lades delar av vägsystemet om under vintern, sedan sjöarna tillfrusit, i ganska stor utsträckning. Rita en enkel karts-kiss över viktigare vintervägar på trakten. Angiv eljest i ord deras sträckning. Hur under-

höllos dessa? Vad menas med att buska vintervägen? Hur åstadkoms tillfrysning av ställe i vattendrag, där vinterväg skulle gå: vasa, väcka åter älven?

Kallas Vintergatan för vintervägen?

Ett slags vinterväg kunde även uppåkta skidspår utgöra. Vad kallades ett sådant spår? Jämförligt är den med trygor upptrampade vägen. Namn och uppgift.

28. Väghållning. Hur var det ordnat med plogningen? Fanns det snöfogde, som ledare för ploglaget? Gick en kavle omkring, när man skulle ut och ploga? Hur såg snöplogen ut? Vilka beteckningar finnas för att skotta snö, hålla vägen fri från snö?

Hände det, att man trampade väg genom snö?

Brukade formän under långresor spåra väg turvis åt varandra?

När och hur brukade man ansa vägen, grusa den? Ord härför: pynta, laga; bro-väg 'vägansning'.

Vilka vägämnen användes? Grus, mosand, fin, vit sand, krossten, småsten. Beteckningar härför? Ex.: vägämne, vägfylle 'väglagningsämne'?

29. Vägbygge. Berättas det om att gamla vägar av hästtrampet övergingo till breda rännor i marken? Hur markerades vägens sträckning? Genom vägmärken av sten, pålar? Beteckning för 'anlägga väg': broa väg; lägga väg; väga? Var anlades vägen? Företrädesvis på åsar, grusåsar?

Hur anlades väg över sankmark? Skilde man mellan väg av halvkluvna tallstammar, lagda i vägens längdriktning, två till tre i bredd (klövjebro) eller väg av smala kavlar, lagda tätt intill varandra, vinkelrätt mot vägens längdriktning, ibland med risknippor under (kavelbro)? Vad kallas en dylik risknippa (vase)? Vad menas med att broa, broa före?

Hur såg en spång ut? Huru underhölls en dylik väg? Funnos bomärken på stockarna? Vad angåvo dessa?

Hur bar man sig åt för att komma över vattendrag? Hur byggdes gamla stenbroar? Inlades en psalmbok e.dyl. i grunden vid bygget? Beteckning för vägtrumma: trumma, väglock? Hur byggdes trumman? Som ett tunnvalv?

30. Färjställen. Hur var färjstället anordnat? Och hur var färjan byggd? Hur löd ropet efter färjkarlen?

31. Farvatten. Hur markeras en farled? Vilka sjömärken förekommo av gammalt? Vilka ord för beteckning, för ångbåtsränna genom is förekomma?

32. Folktro och folksed.

Nämna några märkligare platser efter vägarna, t.ex. avrättnings- och begravningsplatser, ställen med kors efter personer, som lidit en bråd död, gravhögar från forntiden. Har där funnits offervålar, på vilka man kastade stenar, pinnar, kvistar, halmstrån eller tall- och grankottar.

Namngiv några välkända rastpunkter efter vägen (vilsten etc.), där man stannat för att pusta ut, ta sig en snaps (vid suptall), vattna hästar etc.

Ha eldar synts vid vägen om natten?

Träffades ungdom från flera socknar samman på gränsen mellan två socknar?

Till likvägen bruka även anknyta sig vissa traditioner. Omtalas på orten, att någon pilgrimsväg här gått fram?